

Institut za kriminološka
i sociološka istraživanja

Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju

NACIONALNI NAUČNI SKUP

„OSUĐENIČKA POPULACIJA - NOVE PERSPEKTIVE”

Beograd, 4. decembar 2023.

ZBORNİK APSTRAKATA

NACIONALNI NAUČNI SKUP
„OSUĐENIČKA POPULACIJA - NOVE PERSPEKTIVE“
Beograd, 4. decembar 2023. godine
ZBORNİK APSTRAKATA

Izdavač:

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Za izdavača:

Dr Ivana Stevanović, Direktor, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Glavni i odgovorni urednici:

Dr Ljeposava Ilijić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Dr Olivera Pavićević, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

MA Nikola Drndarević, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Recenzenti:

Prof. dr Slađana Dragišić Labaš, Univerzitet u Beogradu-Filozofski fakultet

Doc. dr Marija Maljković, Univerzitet u Beogradu-Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Dr Aleksandra Marković, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Dr Ivana Stepanović, Institute of Advanced Studies Kőszeg

Dr Tijana Karić Zorić, Philipps-Universität Marburg

Prelom teksta:

Dr Ana Batrićević, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Dr Ljeposava Ilijić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Dizajn korica:

Dr Ana Batrićević, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

ISBN: 978-86-90756-60-8

DOI: 10.47152/PrisonLIFE.D5.6

Zbornik rezimea je publikovan u elektronskom obliku na internet stranici
Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja www.iksi.ac.rs

Istraživanje je sprovedeno uz podršku Fonda za nauku, broj projekta: 7750249, naziv: Assessment and possibilities for improving the quality of prison life of prisoners in the Republic of Serbia: Criminological-penological, psychological, sociological, legal and security aspects (PrisonLIFE). Ovaj zbornik apstrakata sačinjen je uz finansijsku podršku Fonda za nauku Republike Srbije. Za sadržinu ove publikacije je odgovoran Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i ta sadržina ne izražava stavove Fonda za nauku Republike Srbije.

PROGRAMSKI ODBOR

Članovi Programskog odbora

- Dr Ana Batrićević, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, predsednik
- Dr Ivana Stevanović, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
- Dr Branislava Knežić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
- Prof. dr Sanja Ćopić, Univerzitet u Beogradu-Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
- Prof. dr Milica Kovačević, Univerzitet u Beogradu-Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
- Dr Janko Međedović, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
- Dr Milica Kolaković Bojović, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
- Ass. Vera Petrović, Univerzitet u Beogradu-Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

ORGANIZACIONI ODBOR

Članovi Programskog odbora

- Dr Olivera Pavićević, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, predsednik
- Nikola Vujičić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, generalni sekretar
- Dragana Bogićević, Univerzitet u Beogradu-Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, zamenik sekretara
- Dr Milena Milićević, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
- Dr Ljeposava Ilijić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
- Dr Sanja Petkovska, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
- Andrea Topolić, Univerzitet u Beogradu-Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
- Jelena Nikolov, Univerzitet u Beogradu-Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
- Andrej Kubiček, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
- Teodora Gojković, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	4
O OBILJEŽJIMA ZATVORSKE POPULACIJE: SOCIOLOŠKA PERSPEKTIVA.....	6
SLUŽBA ZA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU I ŽIVOT U ZATVORU.....	7
KAZNA ZATVORA U SRBIJI – TRENDOVI I ODLIKE ZATVORENIČKE POPULACIJE	9
TRETMAN ZATVORENIKA U POSEBNOM ODELJENJU ZA IZDRŽAVANJE KAZNE ZATVORA ZA KRIVIČNA DELA ORGANIZOVANOG KRIMINALA: STANJE, MOGUĆNOSTI I IZAZOVI	10
JAVNA SLIKA OSUĐENIKA I ZATVORSKOG SISTEMA	12
NAVIGATING COMPLEXITIES: ADDRESSING CONTEMPORARY CHALLENGES IN THE FIELD OF PRISON STUDY	14
TRETMAN OSUĐENIH NA KAZNU ZATVORA – TEORIJSKA I EMPIRIJSKA RAZMATRANJA	16
USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM: KLJUČNI FAKTORI ZA KVALITET ZATVORSKOG ŽIVOTA OSUĐENIKA U SRBIJI	17
DVA STEPENA SLOBODE: MORALNO POBOLJŠANJE I ZATVORSKA POPULACIJA	19
VIŠESTRUKI POVRAT – IZMEĐU CILJEVA I STVARNOSTI.....	21
VALIDACIJA INSTRUMENTA MALADAPTIVNO NISKO POŠTENJE.....	23
PSIHOPATIJA I KVALITET ZATVORSKOG ŽIVOTA.....	25
RADNO ANGAŽOVANJE I STRUČNO OSPOSOBLJAVANJE OSUĐENIKA	27
ZNAČAJ SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA ZA RADNU INTEGRACIJU OSUĐENIH LICA.....	29
SOCIOGENEZA STIGME ROMA KAO KRIMINALACA	30
VRŠNJAČKA EDUKACIJA ZA UPRAVLJANJE DISTRESOM OSUĐENIH LICA U PENALNIM USLOVIMA	31
ELEMENTI INOVATIVNOSTI PROGRAMA „KATEGORIJSKA (VRŠNJAČKA) EDUKACIJA OSUĐENIH LICA ZA KONTROLU BESA I STICANJE POŽELJNIH SOCIJALNIH VEŠTINA”	33
PERSPEKTIVE RESOCIJALIZACIJE MALOLETNIH DELINKVENATA: PRIMER VASPITNO-POPRAVNOG DOMA U KRUŠEVCU.....	35
TRETMAN ZAVISNIKA OD DROGA U ZATVORU	37
AN OVERVIEW OF IRAN'S PRISONS	39
POSTUPAK ODLUČIVANJA O PUŠTANJU OSUĐENOG LICA NA USLOVNI OTPUST U ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRBIJE	41

PREDGOVOR

Sadržina, opravdanost i ciljevi izricanja i izvršenja kazne lišenja slobode suštinski su se menjali počevši od njenih najranijih oblika pa sve do savremenih penalnih sistema. Statistike potvrđuju da nastojanja društva da na što delotvorniji način stane na put nezakonitom ponašanju pojedinaca, uključujući tu i njihovo lišenje slobode, nisu uvek imala uspešan ishod. Sa druge strane, nesporno je da su mnoga lica osuđena na kaznu zatvora uspela da se vrata na pravi put. U tom smislu, na prvi pogled obeshrabrujuće visoke stope povrata treba sagledavati kao izazov, a primere uspešne resocijalizacije osuđenih lica kao potvrde da je ostvarivanje specijalne prevencije kao svrhe kažnjavanja svakako moguće, uprkos izvesnim poteškoćama.

Istoriju kazne lišenja slobode obeležila su brojna lutanja, pre svega prilikom traženja odgovora na pitanje kakav način postupanja sa osuđenim licima u najvećoj meri doprinosi njihovom odvracanju od činjenja krivičnih dela po izlasku na slobodu. Inicijalno oduševljenje praćeno punim poverenjem u određeni način rada sa osuđenim licima često bi jenjavalo, vodeći neretko do potpunog razočaranja i ustupajući njegovo mesto nekom sasvim drugačijem pristupu. Ipak, to ne znači da dosadašnje napore usmerene na resocijalizaciju osuđenih lica treba sagledati kao seriju promašaja, već naprotiv kao niz potvrda da je u pitanju jedna složena oblast, koja je podložna promenama i koja pruža puno prostora za istraživanje i usavršavanje.

Nova saznanja iz brojnih naučnih disciplina oblikuju i odnos društva prema osuđenim licima i odražavaju se na način postupanja sa njima, što naročito dolazi do izražaja prilikom izvršenja kazne lišenja slobode. Štaviše, nova saznanja i uvidi mogu dovesti do zauzimanja jedne sasvim drugačije, nove perspektive u toj oblasti. Istovremeno, može se očekivati da postoji određena doza rezerve kada nove pristupe, čiji ishod još uvek nije u potpunosti potvrđen, treba primeniti u praksi. Ipak, nada da se na taj način može pomoći i pojedincima i društvu treba da predstavlja dovoljno snažan podstrek da se od traganja za što boljim rešenjima ne odustane.

Imajući u vidu duboka previranja i osetne razlike koje danas u svetu postoje u oblasti izvršenja krivičnih sankcija, kako u teorijskom i filozofskom tako i u praktičnom i organizacionom smislu, nameće se zaključak da je potrebno sagledati različite aspekte ove problematike iz jednog novog, drugačijeg ugla. Tako se pravi svojevrsni presek najzastupljenijih stremljenja različitih naučnih disciplina od značaja za ovu oblast i osvetljavaju ključni problemi. Preusmeravanje fokusa sa negativnog na pozitivno, sagledavanje poteškoća kao izazova a ne kao nepremostivih prepreka, odvratanje pažnje od slabosti i njeno vraćanje na potencijale pojedinaca i viđenje lišenja slobode kao prilike za lični razvoj samo su neke od tendencija za koje postoji sve veće interesovanje naučne i stručne javnosti.

Zato ovaj nacionalni naučni skup nosi naziv "Osuđenička populacija: nove perspektive". Njegov cilj je pre svega da okupi sve one koji se u svom naučno-istraživačkom, akademskom i praktičnom radu suočavaju sa brojnim pitanjima u vezi sa osuđeničkom populacijom, kako bi pokušali da ih osvetle iz različitih uglova i pronađu moguće odgovore, kompromise i rešenja. Osim svojevrsnog preseka stanja u oblasti rada sa osuđenim licima i odnosa društva prema njima, na skupu su predstavljena i neka sasvim inovativna rešenja, čime se doprinosi razmeni znanja i promovisanju primera dobre prakse, kao uzora koje bi trebalo slediti.

Skup je pre svega namenjen mladim istraživačima, koji se u svom radu po prvi put sreću sa problematikom izvršenja krivičnih sankcija i resocijalizacijom osuđenih lica. Time se, između ostalog još više naglašava inovativnost u sagledavanju predmetne problematike, budući da se upravo od mladih očekuje da joj pristupaju sa svežinom i elanom i slobodno iznose svoje stavove, razmišljanja i dileme u vezi sa tim.

Dr Ana Batrićević

Viši naučni saradnik

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

O OBILJEŽJIMA ZATVORSKE POPULACIJE: SOCIOLOŠKA PERSPEKTIVA

Prof. dr Milana M. Ljubičić

Univerzitet u Beogradu-Filozofski fakultet

U radu se bavimo istraživanjem obilježja zatvorske populacije iz perspektive sociologije. Sociodemografske karakteristike zatvorenika i odlike njihovog tretmana posmatrali smo i analizirali u okviru nove penologije koja postulira ideje rizika i nadzora problematičnih, i u konačnici odustaje od ideje resocijalizacije. Osim toga, nastojali smo da opišemo kontekst u kojem dolazi do porasta broja zatvorenika bezmalo na globalnom nivou i da ukažemo na posljedice masovnog zatvaranja, kako po pojedince tako i po društvo u cjelini. Nadalje, baveći se pitanjem ideologije koja daje legitimitet lišavanju slobode, polemisali smo s idejom o zatvoru kao o mehanizmu koji bi trebao da uspostavi kontrolu nad marginalizovanim, kao i nad „običnim građanima“. Kazneni sistem direktno nadzire one koji su lišeni slobode, a indirektno i ostale, promovišući potrebu da se potonji zaštite od „problematičnih“. Ta konkretna ideja u praksi za posledicu ima smanjenje građanskih sloboda uz proširenje oblasti nadzora.

Ključne riječi: sociodemografske karakteristike, tretman, zatvorenici, kontrola, moć, društvo

SLUŽBA ZA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU I ŽIVOT U ZATVORU

Prof. dr Đorđe Alempijević

Univerzitet u Beogradu-Medicinski fakultet

Institut za sudsku medicinu „Milovan Milovanović“

Iako veoma značajna, služba za zdravstvenu zaštitu u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija (u daljem tekstu: SZZ) je praktično veoma malo poznata javna služba. Stoga ne čudi nedovoljno razumevanje uloga ove službe u životu pritvorenih i osuđenih. Uloga SZZ prevazilazi zatvorski život jer su efekti njenog rada od značaja za društvo u celini što predstavlja javno zdravstveni aspekt rada ove službe. Standardi postupanja i organizacije SZZ ne mogu biti ispod nivoa na kojem je obezbeđena zdravstvena zaštita u društvu. Zdravstvena zaštita se mora omogućiti svim pritvorenima i osuđenima, bez bilo kakve diskriminacije, uključujući i diskriminaciju u odnosu na vrstu počinjenog krivičnog dela, režim (tretman), kao ni eventualne disciplinske sankcije. Provera kvaliteta stručnog rada SZZ u nadležnosti je Ministarstva zdravlja. Formalne aspekta rada kontroliše i inspeksijski nadzor Ministarstva pravde - Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. Nezavisnu domaću kontrolu sprovodi Zaštitnik građana bilo proaktivno, preko Nacionalnog preventivnog mehanizma (NPM) ili reaktivno, postupajući po pritužbama. Od međunarodnih kontrolnih mehanizama spomenućemo npr. Evropski komitet za sprečavanje mučenja (CPT) ili Potkomitet za prevenciju torture (SPT) OUN-a, mada i druga međunarodna tela i organizacije u određenim okolnostima imaju mandat da vrše kontrolu, odnosno nadzor nad ustanovama u kojima se nalaze osobe lišene slobode. Možemo primetiti da pojedina kontrolna tela ne predstavljaju primarno medicinske kontrolne mehanizme već da pojedina kontrolna tela imaju jasan mandat u zaštiti ljudskih prava. Dakle, nesumnjivo je da su osobe koje se nalaze na meri izvršenja pritvora, odnosno kazne zatvora, u takvom položaju da njihova ljudska prava, pa tako i pravo na ostvarivanje zdravstvene zaštite, mogu biti prekršena. Potrebno je ukazati na standard CPT-a,

postavljen pre više od tri decenije, da nezadovoljavajući nivo zdravstvene zaštite brzo može dovesti do situacije koja se može podvesti pod nečovečno i ponižavajuće postupanje. S druge strane, služba za zdravstvenu zaštitu ima važnu ulogu u borbi protiv zlostavljanja u samim ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija, ali i na drugim mestima, posebno u policiji. Ne treba izgubiti iz vida da zdravstveni radnici, pored pružanja zdravstvene zaštite u užem smislu, imaju zadatak da čine pozitivni uticaj na kvalitet života pritvorenih i osuđenih.

Ključne reči: zatvor, služba za zdravstvenu zaštitu, sprečavanje mučenja, ljudska prava, Republika Srbija

KAZNA ZATVORA U SRBIJI – TRENDOVI I ODLIKE ZATVORENIČKE POPULACIJE

Prof. dr Natalija Lukić

Univerzitet u Beogradu-Pravni fakultet

Predmet rada je analiza stope zatvaranja pod kojom se podrazumeva stopa izrečenih zatvorskih kazni na godišnjem nivou, ali i stopa zatvorenika, odnosno stopa lica koja se nalaze na izdržavanju zatvorske kazne. Cilj rada je da najpre ukaže na situaciju u Srbiji u tom pogledu i da izvrši komparaciju sa drugim evropskim državama. Osim stope zatvaranja, cilj rada je i da analizira karakteristike zatvoreničke populacije, odnosno uzrast, pol, zatim visinu izrečenih zatvorskih kazni i stopu umiranja. Konačno, autorka se osvrće na moguća objašnjenja represivne kriminalne politike u Srbiji i posledica takvih orijentacija.

Ključne reči: stopa kazne zatvora, zatvorenička populacija, komparacija, Srbija

TRETMAN ZATVORENIKA U POSEBNOM ODELJENJU ZA IZDRŽAVANJE KAZNE ZATVORA ZA KRIVIČNA DELA ORGANIZOVANOG KRIMINALA: STANJE, MOGUĆNOSTI I IZAZOVI

dr Nataša Tanjević

Zamenica Zaštitnika građana

Zastupajući stav da kazna nije sama sebi cilj i da ne treba da se svodi samo na represiju, odmazdu za učinjeno delo, a njeno izvršenje na puko sprovođenje izrečene kazne, već da mora nešto da se radi sa licima tokom izdržavanja kazne da bi proces resocijalizacije bio moguć, u radu je ukazano na pojedine probleme u vezi sa izvršenjem kazni zatvora za krivična dela organizovanog kriminala, posebno u pogledu tretmana ovih zatvorenika i mogućnosti ostvarivanja svrhe izvršenja kazne zatvora. Reč je o zatvorenicima koji kaznu zatvora izdržavaju u posebnom (specijalnom) režimu, shodno posebnom zakonu, pri čemu je njihov položaj nepovoljniji u odnosu na one koji kaznu zatvora izdržavaju u opštem režimu. Pojedina osnovna prava su ovim zatvorenicima uskraćena ili ograničena, a pojedine odredbe zakona nisu usaglašene sa međunarodnim standardima i razvojem sistema izvršenja krivičnih sankcija oličenim u Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija donetom 2014. godine. Specifična kategorija zatvorenika zahteva i specifični program izvršenja kazne i službenike koji su specijalizovani da te programe sprovode. Ovo posebno iz razloga što je reč o zatvorenicima koji borave u veoma restriktivnim uslovima i neretko izdržavaju dugotrajne zatvorske kazne, te samim tim zahtevaju intenzivne tretmanske aktivnosti. Stoga je posebna pažnja posvećena potrebi za stvaranjem suštinski delotvorne prakse u postupanju prema ovoj kategoriji zatvorenika u pogledu tretmanskog rada koji predstavlja obavezu države i koji im mora biti omogućen, imajući u vidu da se jedino na taj način može ostvariti svrha izvršenja kazne zatvora. Zaključeno je da postupanje prema ovim zatvorenicima ne treba da se svodi samo na izolovanje iz opšte zavodske populacije, nadziranje i kontrolu, već da je neophodno preduzimati aktivnosti u cilju

poboljšanja stanja u oblasti tretmana ovih zatvorenika, pažljivo birati i osposobljavati one koji treba da sprovode programe tretmana, razvijati i usavršavati posebne programe primerene potrebama ove kategorije zatvorenika i vršiti evaluaciju primenjenih programa. Sve to je važno jer se moraju stvoriti mogućnosti da se ljudi prevaspitaju, da promene svoje stavove i prethodno ponašanje, da se preobrate u ljude koji se mogu ponovo uključiti u društvo i nastaviti život bez činjenja krivičnih dela.

Ključne reči: organizovani kriminal, Posebno odeljenje, tretman, osuđena lica

JAVNA SLIKA OSUĐENIKA I ZATVORSKOG SISTEMA

Prof. dr Aleksandra Ilić

Univerzitet u Beogradu-Fakultet bezbednosti

Osuđenici generalno, a posebno lica pravnosnažno osuđena na kaznu zatvora, nisu previše u fokusu retributivno orijentisane javnosti koja je uglavnom nezainteresovana za način funkcionisanja zatvorskog sistema i uslove života osuđenika u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija. Sve dok se nalaze u zatvoru, iza rešetaka, gledano iz perspektive običnog čoveka, svet deluje bezbedniji, iako je u pitanju iskrivljena percepcija. Činjenica je da se osuđenici stigmatizuju pre svega zbog odlaska u zatvor, a ne zbog toga što su učinili krivično delo. S tim u vezi, medijsko izveštavanje o toj temi uglavnom ne doprinosi menjanju dominantne slike osuđenika i zatvorskog sistema već pomaže da se ona održi, kao i da se učvrste stereotipi u vezi sa osuđenicima, što sve otežava proces uklapanja tih lica u tokove normalnog života po izlasku na slobodu.

Analiza karakteristika javne slike osuđenika i zatvorskog sistema, a posebno ustaljenog medijskog obrasca izveštavanja o različitim aspektima osuđeničkog života, treba da doprinese demistifikaciji problema i osmišljavanju koraka u cilju promene percepcije najšire javnosti u vezi sa tim, kako bi se, kao krajnji cilj, promenio i položaj osuđenika.

Sagledavanje karakteristika javne slike osuđenika i zatvorskog sistema se postiže analizom dominantnog diskursa koji se ispoljava s jedne strane u različitim medijskim formama (emisije vesti, debate, dokumentarne emisije i sl.), a s druge strane se dobija ispitivanjem stavova građana u vezi sa položajem osuđenika, njihovim pravima i životu nakon zatvora.

Rezultati sprovedene analize potvrđuju polazne hipoteze o preovladavanju nezainteresovanosti najvećeg dela javnog mnjenja za položaj osuđenika i pravac u kome se razvija zatvorski sistem. Prava osuđenika su tabu tema jer javno mnjenje nema dovoljno razvijenu svest o tome da su to lica kojima takođe pripadaju određena

prava, a koja se mogu ograničiti ili uskratiti samo pod tačno određenim, zakonom propisanim uslovima, a sve u skladu sa međunarodnim standardima u toj oblasti.

Iako se osuđenici i zatvorski sistem ne percipiraju na adekvatan način, mora se razmišljati o tome kako to da se promeni. Moć medija je i u ovom segmentu najvažniji instrument koji treba iskoristiti. Mediji bi s jedne strane trebalo da ukazuju na primere dobre prakse, pre svega slučajeve uspešno okončanog procesa resocijalizacije osuđenika, kako bi javnost počela da razmišlja o osuđenicima kao ljudima koji takođe imaju svoja prava i zaslužuju još jednu šansu. S druge strane, velika je odgovornost i svih onih koji se kao teoretičari ili praktičari bave izvršenjem krivičnih sankcija i zatvorskim sistemom, jer oni svojim izjavama treba (i mogu) da utiču na promenu javne slike.

Ključne reči: javna slika, mediji, osuđenici, zatvorski sistem

NAVIGATING COMPLEXITIES: ADDRESSING CONTEMPORARY CHALLENGES IN THE FIELD OF PRISON STUDY¹

Milena Milićević, PhD

Institute of Criminological and Sociological Research

Nikola Vujičić, PhD

Institute of Criminological and Sociological Research

In prison studies, project implementation encounters a range of complex challenges. These encompass access to prison populations, as gaining entry to correctional facilities for research purposes can be demanding due to security and privacy concerns, forcing researchers to navigate bureaucratic processes and gain the trust of correctional authorities. Ethical considerations are important, as well, and research with imprisoned individuals requires ethical balancing, especially regarding informed consent and the vulnerable position of prisoners. The next one is related to data collection and privacy. Safeguarding prisoners' privacy and confidentiality while collecting essential data can be difficult, and researchers must ensure that the collected data do not compromise the security and privacy of the individuals involved. In addition, the stigma associated with imprisoned individuals can affect their willingness to participate in research, and researchers need to be aware of these factors. When it comes to resource constraints, limited resources, either in terms of funding and personnel, can interfere with or slow down comprehensive data collection

¹ This research was supported by the Science Fund of the Republic of Serbia, Grant No. 7750249, Project title: Assessment and possibilities for improving the quality of prison life of prisoners in the Republic of Serbia: Criminological-penological, psychological, sociological, legal and security aspects (PrisonLIFE).

This paper represents the result of the authors' engagement in accordance with the Working Plan and Programme of the Institute of Criminological and Sociological Research for the year 2023 (based on contract No. 451-03-68/2022-14) with the Ministry of Science, Technological Development and Innovation.

and analysis. Regarding policy and legal changes, modifications in laws, policies, or regulations can affect ongoing projects, demanding adaptability and responsiveness from researchers. Successful projects often require transdisciplinary collaboration, involving academics from various fields, such as criminology, penology, social rehabilitation, psychology, sociology, and law, and non-academic experts (e.g., community members, policymakers, practitioners), which can be complex to coordinate. Furthermore, prison studies often involve complex data, including sociodemographic, criminological, and health-related information, and researchers must deal with this diversity in their evaluation frameworks.

As to dissemination/communication efforts, to share knowledge and research findings with policymakers, prison authorities, and academic and non-academic public effectively, researchers need to bridge the gap between academia and practical applications. Concerning public perception, projects in prison may face resistance or negative public perception, particularly if they question prevailing beliefs or practices. Researchers need to address these concerns and engage with the public adequately. Evaluating the long-term impact of interventions or policies in the correctional system requires dedicated resources and consistent, but flexible methodologies to capture dynamic and broader societal context. If the research connects multiple countries, dealing with different legal and penological systems, as well as cross-cultural considerations, can complicate the project. These challenges underscore the importance of detailed planning, ethical considerations, and transdisciplinary collaboration in prison studies or projects. Researchers must maintain flexibility and innovative approaches to address these issues effectively.

Key words: Prison Populations, Ethical Considerations, Research Challenges, Project Implementation, Resource Constraints

TRETMAN OSUĐENIH NA KAZNU ZATVORA – TEORIJSKA I EMPIRIJSKA RAZMATRANJA

Milica Simović¹

Doktorand, Univerzitet u Beogradu-Pravni fakultet

Sagledavanjem postojeće kriminološke literature može se uvideti značajan napor ka proučavanju različitih oblika tretmana osuđenika, koji ukoliko se na adekvatan način sprovode, mogu doprineti njihovoj resocijalizaciji i ponovnom uključenju u tokove svakodnevnog života. S obzirom na zastupljenost raznovrsnih gledišta na istoimenu temu, autor se u radu osvrće na ključna pitanja koja odlikuju tretman, predstavljajući predloge i tehnike usmerene u cilju njegovog poboljšanja, razvijene od strane istraživača. Koliko je zaista potreban adekvatan oblik tretmana, kakav uticaj sa sobom nosi i sa kojim poteškoćama se susreće, to su pitanja koja predstavljaju srž rada, ali i studije sprovedene u kazneno-popravnim zavodu u Sremskoj Mitrovici, oktobra 2022. godine, nad 218 osuđenika razvrstanih u zatvorena i poluotvorena odeljenja zavoda. Anamnestički pristup odlikovao je studiju, a kao glavni instrument prikupljanja podataka pojavljuje se anonimna anketa na osnovu upitnika putem kojih je ispitana uloga tretmanskih oblika u reintegraciji osuđenika kroz sagledavanje stavova samih osuđenika o njihovom doprinosu i uključenosti službenika tretmana u njihovo sprovođenje. Akcenat je stavljen i na sagledavanje postojeće situacije tretmana iz ugla službenika tretmana. U radu je prikazana zastupljenost nekoliko glavnih oblika tretmana i njihova korelacija sa promenom grupa u odeljenjima zavoda, kao i povezanost između motivacije za reintegraciju i odvijanje postavljenih tretmana. Analiza upitnika službenika tretmana dokazala je njihovu obučenost i posvećenost, upućujući na sagledavanje glavnih poteškoća sa kojima se susreću tokom odvijanja tretmana.

Ključne reči: tretmani u zatvorima, postulati tretmana, vrste tretmana, resocijalizacija

¹ Mentor: Prof. dr Natalija Lukić, vanredni profesor, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu

USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM: KLJUČNI FAKTORI ZA KVALITET ZATVORSKOG ŽIVOTA OSUĐENIKA U SRBIJI

Tiana Alexandra Marić¹

Student, Fakultet za medije i komunikacije

Hristina Kamenović²

Student, Fakultet za medije i komunikacije

Ovo istraživanje se fokusira na analizu generalnog zadovoljstva kvalitetom zatvorskog života između dve grupe osuđenika u Srbiji: primarno osuđenih i recidivista (H1). Istražujemo i doprinos četvrte dimenzije upitnika Merenje kvaliteta zatvorskog života (MQPL), pretpostavljajući da kontakt sa porodicom u većoj meri doprinosi zadovoljstvu kvalitetom zatvorskog života osuđenika u Srbiji od uslova (H2).

Analiza podataka o uslovima života u zatvorima Srbije i održavanju kontakta osuđenika sa njihovim porodicama primarni je cilj ovog istraživanja. Smatramo da su ove osnovne potrebe ključne za postizanje zadovoljavajućeg kvaliteta zatvorskog života, kao i za podržavanje uspešnih procesa rehabilitacije i kasnije socijalne reintegracije osuđenika.

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 670 ispitanika iz pet kazneno-popravnih ustanova Srbije. Analizu prve hipoteze sprovele smo korišćenjem t-testa za nezavisne uzorke. Za ispitivanje druge hipoteze primenile smo standardnu višestruku linearnu regresiju. Osim toga, sprovele smo dodatne analize kako bismo pojedinačno istražili uticaj ostalih dimenzija instrumenta na zadovoljstvo zatvorskim životom.

¹ Mentor: dr Milena Milićević, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

² Mentor: dr Milena Milićević, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Naša analiza nije rezultirala statistički značajnim razlikama u generalnom zadovoljstvu kvalitetom zatvorskog života između osuđenih lica koja su prvi put u zatvoru i recidivista, čime je prva hipoteza opovrgnuta. Rezultati višestruke regresije ukazuju na statističku značajnost modela ($F(2, 603) = 247,884, p < .001$), pri čemu poddimenzija Uslovi života u zatvoru objašnjava veći procenat varijanse ($\beta = 0,574, p < .001$) nego poddimenzija Kontakt sa porodicom ($\beta = 0,157, p < .001$), stoga je i druga hipoteza opovrgnuta. Analize ostalih dimenzija upitnika pokazuju da skoro sve dimenzije relativno slično pojedinačno objašnjavaju procenat varijanse kriterijuma, osim dimenzije Bezbednost koja individualno objašnjava najmanji procenat ($\beta = 0,285, p < .001$).

Dobijene rezultate tumačimo u kontesktu prethodnih istraživanja koja nedvosmisleno pokazuju koliki je značaj uslova života u zatvorskome kontekstu i koliko Srbija odstupa od Evropskih standarda u tom aspektu. Argumente pronalazimo i u iskazima ispitanika ovog istraživanja koji jasno opisuju nehumane uslove u kojima žive. Osim toga, pružamo i preporuke za unapređenje instrumenta Merenje kvaliteta zatvorskog života (MQPL), kao i teme za buduća istraživanja u cilju sprovođenja praktičnih politika koje će osigurati poboljšanje kvaliteta života osuđenih lica.

Ključne reči: uslovi života u zatvoru, kontakt sa porodicom, kvalitet zatvorskog života, generalno zadovoljstvo, osuđenici u Srbiji

DVA STEPENA SLOBODE: MORALNO POBOLJŠANJE I ZATVORSKA POPULACIJA

Petar Stevanović

Student, Univerzitet u Beogradu-Filozofski fakultet

Moralno poboljšanje je jedna od centralnih tema primenjene etike. Unutar filozofskih rasprava na ovu temu ispituje se mogućnost moralnog poboljšanja pojedinaca koji imaju tendenciju ka (moralno) neispravnom delanju. Kao sredstva moralnih poboljšanja u literaturi su predložene različite metode, kao što je ugrađivanje čipova koji sprečavaju neispravno delanje. Međutim, ovakve ideje lako se pobijaju kritikom koja se oslanja na neophodnost ljudske slobode kao preduslova ne samo za ispravno delanje, već i za mogućnost bilo kakvog govora o moralu. Ova kritika ogleda se u uverenju da pojedinac mora da bude slobodan da bi mogao da dela ispravno, pri čemu se koncept slobode definiše kao „mogućnost da se namerno izabere neispravno delanje“. Problem, dakle, leži u tome što moralno poboljšanje (najčešće) pretpostavlja barem delimično ukidanje ljudske slobode. Kada, pak, govorimo o zatvorskoj populaciji, na umu imamo ljude kojima je sloboda (kretanja) već ograničena, te se u raspravi o moralnom poboljšanju ovaj deo populacije mora sagledati iz drugačijeg ugla i sa posebnom pažnjom. Zatvorska populacija je lišena potpune slobode (kretanja) zbog legalnih prestupa koji su, i to vredi napomenuti, često (ali ne uvek!) i moralni prestupi. S tim u vezi, postavlja se pitanje da li bi gorepomenuta kritika ideje moralnog poboljšanja izgubila na snazi kada se kao potencijalni subjekt moralnog poboljšanja postavi zatvorska populacija. U ovom radu će biti predstavljena argumentacija u prilog oba stanovišta o ovom pitanju, kao sopstveno rešenje ovog problema, skicirajući pritom mogućnost ideje „dvostepene slobode“. Dvostepena sloboda sastoji se iz slobode da subjekt odluči da bude podvrgnut moralnom poboljšanju i slobode da subjekt odlučuje o svom delanju nakon moralnog poboljšanja. Branću tezu da su ovo dva različita, međusobno nezavisna stepena, te da bi ih, kao faktore, trebalo uzeti u

obzir u svim bioetičkim raspravama o moralnom poboljšanju. Zatvorska populacija poslužiće za ilustraciju ove ideje i njenog potencijalnog značaja za bržu resocijalizaciju osuđenih lica. Konačno, u radu je predstavljena argumentacija dva moguća odgovora na pitanje da li bi zatvorskoj populaciji trebalo ukinuti neki od ova dva stepena slobode u cilju njenog moralnog poboljšanja, s obzirom na to da je sloboda (kretanja) ove populacije već delimično ukinuta.

Ključne reči: moralno poboljšanje, sloboda, primenjena etika

VIŠESTRUKI POVRAT – IZMEĐU CILJEVA I STVARNOSTI

Anđela Ristić¹

Doktorand, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu

Višestruki povrat više nije tako nov institut u pozitivnom srpskom krivičnom pravu i zato je potrebno preispitati da li postojeće normativno uobličenje ovog instituta stoji na putu ostvarenja njegove prave suštine i svrhe u praksi. U tom smislu, treba početi od činjenice da je zakonodavac izostavio „sklonost“ učinioca ka vršenju krivičnih dela, kao subjektivni element koji je postojao kao uslov za primenu ovih posebnih pravila odmeravanja kazne u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu. Pravilno je to što ova pravila danas nisu osnov za pooštrenje kazne, koje dejstvo su imala ranije, već osnov za suženje postojećeg kaznenog raspona za dato krivično delo. Ako je izmenjeno ono što nije valjalo, zašto nije zadržano ono što je bilo dobro? Nepostojanje sklonosti kao uslova u pozitivnom krivičnom pravu povlači za sobom problem kratkih kazni zatvora, što dalje otvara pitanje inercije sudova pri odmeravanju kazni, to jest pitanje – da li su naši sudovi skloni da izriču kazne na donjoj granici posebnog kaznenog raspona, pa makar on bio i sužen posebnim pravilima, i konačno – da li se opšta i posebna pravila odmeravanja kazne komplementarno primenjuju? Nisu retki slučajevi u praksi kada se pravila o višestrukome povratu ne mogu primeniti iako je učinilac mnogo puta već bio osuđivan za umišljajna krivična dela, jer su sve kazne bile izrečene u trajanju do godinu dana zatvora. U takvim slučajevima nema prepreke da ranija osuđivanost učinioca bude uzeta kao otežavajuća okolnost pri redovnom odmeravanju kazne. Treba razmotriti da li bi pogrešno bilo raniju osuđivanost, kao raniji život učinioca, uzeti u obzir pri odmeravanju kazne u okviru suženom na osnovu posebnih pravila, znajući da ranija osuđivanost ne znači i sklonost ka vršenju krivičnih dela. Normativnu i dogmatsku analizu višestrukog povrata treba ukrstiti sa primerima iz sudske prakse, u nadi da će nas to približiti odgovoru na pitanje da li pravila o

¹ Mentor: Prof. dr Dušica Miladinović Stefanović, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu

višesturkom povratu u stvarnosti, nakon pune četiri godine od ponovnog uvođenja, postižu one ciljeve koje je zakonodavac želeo da ostvari kada ih je ovako ustrojio i da li bi „vraćanje“ subjektivnog elementa doprinelo ostvarenju tih ciljeva.

Ključne reči: višestruki povrat, odmeravanje kazne, sklonost ka vršenju krivičnih dela, kratke kazne zatvora, svrha kažnjavanja

VALIDACIJA INSTRUMENTA MALADAPTIVNO NISKO POŠTENJE

Mina Grujić¹

Student, Univerzitet u Beogradu-Filozofski fakultet

Valentina Dumendžija²

Student, Univerzitet u Beogradu-Filozofski fakultet

Tijana Mančić³

Student, Univerzitet u Beogradu-Filozofski fakultet

Poštenje je jedna od šest HEXACO dimenzija ličnosti, pri čemu onda maladaptivno nisko poštenje predstavlja negativni pol ove karakteristike. Sastoji se od četiri faceta: fer odnos, iskrenost, skromnost i izbegavanje pohlepe. U ovom istraživanju su kreirane ekstremizovane verzije tih faceta. Cilj ovog istraživanja je da se proveri validnost konstrukta i prevalenca maladaptivno niskog poštenja u opštoj populaciji. To može potencijalno pomoći u proceni ličnosti devijantnih osoba. Korišćen test je novokonstruisani MNP – test samoprocene na Likertovoj sedmostepenoj skali. Podaci su prikupljeni onlajn, metodom „snežne grudve“. Uzorak se sastojao od 197 ispitanika (74.6% žena), prosečnog uzrasta 26 godina ($SD = 12.4$) sa godinama završenog obrazovanja $M = 13.4$ ($SD = 2.4$). Faktorskom analizom izvršena je ekstrakcija metodom maksimalne verodostojnosti i rotacija Promax, kojim je objašnjeno 62.4% varijanse ($KMO = 0,716$, $\chi^2 = 223.543$, $p < .01$, $\alpha = 0,94$). Ekstrahovana su tri faktora: neiskren odnos (kao spoj fer odnosa i iskrenosti), nadobudnost i pohlepa. Dobijene su značajne negativne korelacije sa HEXACO poštenjem ($r = -0,707$, $p < 0,01$) i značajne

¹ Mentor: Prof. dr Aleksandar Milovanović, Univerzitet u Beogradu-Filozofski fakultet

² Mentor: Prof. dr Aleksandar Milovanović, Univerzitet u Beogradu-Filozofski fakultet

³ Mentor: Prof. dr Aleksandar Milovanović, Univerzitet u Beogradu-Filozofski fakultet

pozitivne sa mračnom tetradom (psihopatija $r = 0,614$, narcizam $r = 0,666$, makijavelizam $r = 0,610$, sadizam $r = 0,553$, $p < 0,01$). Na kraju, je urađen i t -test za nezavisne uzorke preko kog je utvrđena značajna razlika između rodova na upitniku. Muškarci su postizali značajno više rezultate nego žene i pokazivali su viši nivo nepoštenja ($t = 1.559$, $p < .05$; Koenovo „ d' “ = 0.276). Ovaj instrument se može pokazati kao koristan pri proceni karakteristika osuđenih upravo iz razloga što je sam konstrukt ekstremizovan, te ukazuje na ponašanja koja nisu uobičajeno prisutna u opštoj populaciji. Pored toga, može se ispitivati i veza između visokog postignuća na MNP-u i stavova u okviru ekonomske i političke orijentacije na kontinuumu „levica naspram desnice“. To bi nam ukazalo na shvatanja osuđeničke populacije o nekim društvenim odnosima i problemima. Dakle, ovaj konstrukt - maladaptivno nisko poštenje, može biti dobra polazna tačka za dalje ispitivanje ovog fenomena, s obzirom na to da ne postoje ranije studije koje se bave ovom problematikom na ovakav način.

Ključne reči: maladaptivnost, nisko poštenje, HEXACO, upitnička konstrukcija, upitnička validacija.

PSIHOPATIJA I KVALITET ZATVORSKOG ŽIVOTA

Sofija Dovijanić¹

Doktorand, Univerzitet u Beogradu-Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Đurica Marjanović²

Student osnovnih studija, Visoka škola socijalnog rada

Kvalitet zatvorskog života (KZZ) je višedimenzionalni koncept iskustva osuđenih lica u zatvorskom okruženju i podrazumeva društvenu, relacionu i moralnu klimu u zatvoru. Psihopatija, s druge strane, je sklop crta ličnosti koje u prvom redu odlikuju manipulativnost i varanje, nedostatak empatije i straha i impulsivno ponašanje. Psihopatija je povezana sa antisocijalnim ponašanjem, kriminalnim i penalnim recidivom, a pojedinci sa povišenom psihopatijom su nosioci teških krivičnih dela. Percepcija KZZ kod osuđenih lica može biti značajna u pogledu resocijalizacije i prevencije recidiva, što je od posebnog značaja u slučaju psihopatije. Stoga, cilj rada je da saznamo da li psihopatija predviđa KZZ. Pošlo se od pretpostavke da je u pitanju pozitivna predikcija, tj. da povišena psihopatija predviđa veće zadovoljstvo zatvorskom klimom. Baza podataka preuzeta je iz istraživanja Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja. Psihopatija je merena Kratkim skalom za rejting procenu psihopatije (SPRS), a kvalitet zatvorskog života upitnikom Merenje kvaliteta zatvorskog života (MQPL). Ispitanici u ovom radu su poduzorak osuđenih lica koja su popunila oba upitnika ($N = 309$, 75.2% muških). Prosečan uzrast ispitanika u uzorku je $M = 40.33$ godina ($SD = 10.53$), dok je prosečan obrazovni nivo srednji ($SD = .72$). Za analizu podataka, kreirano je pet regresionih modela u kojima su prediktori tri dimenzije psihopatije: obmanjivanje, emocionalna hladnoća i nesmotrenost. Zavisne varijable su pet dimenzija KZZ: harmonija, profesionalizam, bezbednost, uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom i dobrobit, blagostanje i razvoj, dok su pol, starost i obrazovni

¹ Mentor: Dr Janko Međedović, viši naučni saradnik, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

² Mentor: Dr Janko Međedović, viši naučni saradnik, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

nivo kontrolne varijable. Modelima kao celinama objašnjeno je 10% ukupne varijanse varijable harmonija, $F(6, 298) = 5.76$, $p < .01$, 13% varijanse profesionalizma, $F(6, 298) = 7.26$, $p < .01$, 12% varijanse Bezbednosti, $F(6, 298) = 7.00$, $p < .01$, 11% varijanse uslova života u zatvoru i kontakta sa porodicom, $F(6, 298) = 6.10$, $p < .01$ i 9% varijanse dobrobiti, blagostanja i razvoja, $F(6, 298) = 4.72$, $p < .01$. Kada posmatramo samo psihopatiju, nisu sve njene dimenzije prediktori KZŽ. Varijabla nesmotrenost pojedinačno najviše doprinosi objašnjenju KZŽ, i to: harmonije ($\beta = -.13$), profesionalizma ($\beta = -.14$), bezbednosti ($\beta = -.14$). Emocionalna hladnoća je prediktor KZŽ na marginalnom nivou značajnosti, dok ga obmanjivanje uopšte ne predviđa. Sve predikcije su negativne. Psihopatija, a posebno povišena impulsivnost, predviđa nezadovoljstvo zatvorskim životom. Impulsivni su najnezadovoljniji uslovima kao što su: poštovanje, pristojnost, poverenje i humanost u relaciji osoblje-osuđena lica, legitimnost i sprovođenje autoriteta i primena pravila ustanove i upravljanje i nadzor. Ovo treba uzeti u obzir pri kreiranju konstruktivnog zatvorskog okruženja za ovu kategoriju osuđenih.

Ključne reči: kvalitet zatvorskog života, psihopatija, nesmotrenost, SPRS, MQPL

RADNO ANGAŽOVANJE I STRUČNO OSPOSOBLJAVANJE OSUĐENIKA

Tijana Kovačević¹

Doktorand, Univerzitet u Beogradu-Pravni fakultet

Rad je svrsishodna i društveno korisna delatnost kojom se obezbeđuje materijalna sigurnost. Kroz rad pojedinac razvija svoje duhovne kapacitete, stiče određene navike i veštine i izgrađuje se kao ličnost. Učešćem u produktivnom radu, osim što zadovoljava sopstvene potrebe i potrebe članova svoje porodice, radnik doprinosi i zajednici čiji se sastavni deo. Dakle, funkcije rada su višestruke zbog čega se njegove pozitivne komponente naročito ističu u osuđeničkoj zajednici. Osuđenička zajednica, iako ograničena na zatvorski prostor, predstavlja životnu i radnu zajednicu čiji članovi aktivno učestvuju u programima obuke.

Obrazovanje osuđenika doprinosi razvoju njihovih kognitivnih sposobnosti i veština, te omogućava lakši pronalazak zaposlenja nakon izvršenja kazne zatvora. O tome koliki se akcenat stavlja na učešće osuđenika u programima edukacije i učenosti svedoče i uporednopravna rešenja koja predviđaju da se osuđeniku daju određene pogodnosti u smislu skraćivanja izrečene kazne zatvora i ranije puštanje na slobodu. Organizovani tečajevi čine jedan značajan aspekt vaspitno-obrazovnog sistema koji stoji u službi rada. Rad predstavlja ključni element u osposobljavanju osuđenika za vođenje socijalno usklađenog života. Radne aktivnosti unutar zatvorskog sistema služe socijalnoj integraciji, rehabilitaciji, korigovanju ponašanja i izgradnji tipa ličnosti koji je društveno prihvatljiv. Prihodi ostvareni prodajom proizvoda i pružanjem usluga koriste se, između ostalog, za uvođenje novih tehnologija, poboljšanje uslova rada, kao i za isplaćivanje naknada za rad čija se visina različito određuje u zavisnosti od penalnog sistema (npr. 20% od najniže cene rada u Srbiji, 3/5 bruto plate u Italiji). Plaćenost je jedno od bitnih svojstava rada i glavni pokretački motiv aktivacije osuđenika za vreme

¹ Mentor: Prof. Dr Ljubinka Kovačević, Univerzitet u Beogradu-Pravni fakultet

izdržavanja kazne zatvora. Naknada se određuje na osnovu klasifikacije poslova prema nivoima složenosti, a uzimajući u obzir stepen obrazovanja osuđenika.

Ulaganje u moderne tehnologije i korišćenje savremenih proizvodnih programa i postupaka doprinosi dostizanju neophodnog stepena profesionalizma. No, čini se da je to „mač sa dve oštrice”, jer iako modernizacija omogućava rad u složenijim radnim procesima koji predstavljaju pandam radu van zatvorskih ustanova, ona istovremeno smanjuje potrebu za radom osuđenika u zatvorskim jedinicama. Neaktivnost i dokolica se negativno odražavaju na psihološko zdravlje osuđenika koji gubi radne navike, dok s druge strane, rad podstiče pojedinca na produktivne napore, te doprinosi formiranju zdrave ličnosti. Korišćenjem pozitivnopravnog, sociološkog i multidisciplinarnog metoda u radu se istražuje koliko su značajni, kako, rad za resocijalizaciju osuđenika, tako i uslovi pod kojima se rad obavlja, i način organizacije rada sa ciljem davanja predloga za unapređenje sistema rada i stručnog osposobljavanja.

Ključne reči: rad, resocijalizacija, radno angažovanje, stručno osposobljavanje

ZNAČAJ SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA ZA RADNU INTEGRACIJU OSUĐENIH LICA

Aleksandar Mihajlović¹

Istraživač saradnik, Institut za uporedno pravo

Socijalno preduzetništvo kao inovativni oblik poslovanja koji u sebi objedinjuje tržišne principe funkcionisanja, kao i posebnu društvenu ulogu u cilju prevazilaženja određenih životnih poteškoća sa kojima se susreću pripadnici određenih osetljivih društvenih grupa, po prvi put je dobilo svoje normativno uporište u Republici Srbiji donošenjem Zakona o socijalnom preduzetništvu. Cilj ovog rada jeste da ukaže na novo normativno rešenje, i mogućnost da ono između ostalog bude primenjeno i kao svojevrsan oblik postpenalne pomoći. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija i Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera predviđaju da postpenalna pomoć nakon izlaska osuđenog lica iz zatvora obuhvata i podršku vezanu za integraciju na tržište rada, ali bez detalja na koji način bi se to konkretno i ostvarilo. Stoga, socijalno preduzetništvo nakon donošenja Zakona 2022. godine u Republici Srbiji treba iskoristiti kao svojevrsan oblik radne integracije osuđenih lica.

Dodatno uočavanje ove perspektive socijalnog preduzetništva odgovarajućim dokumentom javne politike bi doprinelo boljem planiranju i kreiranju mera u cilju postizanja željenih rezultata (smanjenje stope recidivizma), kao praćenjem efektivnosti i efikasnosti usvojenih pravnih rešenja iz novog propisa o socijalnom preduzetništvu.

Ključne reči: osuđeno lice, rad, socijalno preduzetništvo, postpenalna pomoć

¹ ORCID: 0000-0001-8309-7896

SOCIOGENEZA STIGME ROMA KAO KRIMINALACA

Andrej Kubiček¹

Istraživač saradnik, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Od prvih pomena predaka današnjih Roma u arapskom svetu i Vizanitiji, docnije i u srednjevekovnoj i ranoj modernoj Evropi, primećuje se stigmatizacija pripadnika ove etničke grupe kao devijantnih pojedinaca i kriminalaca. Rad istražuje genezu, varijacije i društveno poreklo takvih predstava u različitim istorijskim fazama, koje su kulminirale u 19. veku razvojem pozitivističke kriminologije, analizom primarne i sekundarne građe (tekstova različitih žanrova). Stereotipne slike Roma su se razvijale uporedo sa predstavama o samom pojmu kriminaliteta i kršenju društvenih normi, tako da su one u početku imale religijski i magijski karakter, da bi kasnije dobile formu društvene pretnje i konačno bile ideološki uobličene kao jedna od temeljnih postavki rasizma. Negativne predstave o Romima su zauzimale važno mesto u prvim stručnim policijskim tekstovima u Evropi sa kraja 18. i celog 19. veka, i bile su jedno od polazišta za razumevanja kriminaliteta i tobožnje „prirode kriminalaca”. Stigme proizašle iz ovih narativa opstaju i u predstavama o savremenim Romima, zbog čega tema ovog rada ima veliki sociološki i društveni značaj, posebno uzevši u obzir da sve do danas Romi (nezvanično) čine nadprosečno veliki procenat zatvorske populacije svuda gde su takve stigme prisutne.

Ključne reči: kriminal Roma, rasizam, anticiganizam, sociologija kriminaliteta, društvene devijacije

¹ ORCID: 0000-0003-4564-2827

VRŠNJAČKA EDUKACIJA ZA UPRAVLJANJE DISTRESOM OSUĐENIH LICA U PENALNIM USLOVIMA

Doc. dr Gordana Nikolić

Docent, Medicinski fakultet Univerziteta u Nišu

Nikola M. Stojanović

Asistent, Medicinski fakultet Univerziteta u Nišu

Dr med. Jelena Branković

Klinički centar Niš - Centar za zaštitu mentalnog zdravlja

Prof. dr Suzana Tošić Golubović

Vanredni profesor, Klinika za psihijatriju u Gornjoj Toponici

Prof. dr Olivera Žikić

Vanredni profesor, Medicinski fakultet Univerziteta u Nišu

Doc. dr Jelena Kostić

Docent, Medicinski fakultet Univerziteta u Nišu

Visoke stope recidivizma osuđenih lica svedoče o nedovoljnim ili neadekvatnim programima resocijalizacije u Kazneno-popravnim zavodima. Vršnjačka edukacija je metoda obuke osuđenih lica koju sprovode prethodno edukovana osuđena lica. Ovi edukatori-osuđena lica, sproveli su naučeni i uvežbani program od dvanaest radionica sa grupama sačinjenih od po dvanaest osuđenih lica u trajanju od tri meseca u Kazneno-popravnim zavodu u Nišu tokom 2021. i 2022. godine. Cilj rada je evaluacija efikasnosti programa vršnjačke edukacije osuđenih lica u svrhu smanjenja stresnog (*eng. distress*) reagovanja polaznika. Evaluacija se vrši od strane nezavisnog

procenitelja koji nije učestvovao u kreiranju niti u sprovođenju programa. Primenjeni instrumenti procene su: Upitnik za stres (distress) koji se sastoji iz dve sub-skale za procenu negativnog afektiviteta (NA) i socijalne inhibicije (SI) i sociodemografski upitnik. Obuhvaćeno je 106 ispitanika. Upoređene su dve podgrupe osuđenih lica sa kaznom ispod pet godina i kaznom preko pet godina da bi se utvrdila razlika između njih u nivou stresa pre treninga (na početnom merenju), nakon treninga (na završnom merenju), kao i razlike nakon treninga za svaku podgrupu osuđenih lica. Korišćeni su Studentov t test i univarijantna logistička regresija u cilju procene uticaja sociodemografskih varijabli na skorove stresa. Rezultati su pokazali da na početnom merenju nije bilo značajne razlike u skorovima stresa između osuđenih lica sa kraćom i dužom kaznom. Na završnom merenju, osuđenici sa dužom kaznom su imali viši nivo stresa u odnosu na osuđenike sa kraćom kaznom. Poređenje rezultata skorova stresa nakon edukacije u odnosu na skorove pre edukacije ukazuje na značajni pad za ($p < 0,001$) ukupnog distress skora u grupi sa kraćom kaznom (51 $SD = 24$ i 12.7 $SD = 5.6$) kao i skorova obe sub-skale NA (11.7 $SD = 5.1$ i 4.3 $SD = 3.1$) i SI (16.7 $SD = 6.8$ i 8.1 $SD = 3.2$). Osuđena lica sa dužom zatvorskom kaznom su takođe imali statistički značajni pad ukupnog distress skora (41 $SD = 21$ i 17.2 $SD = 8.1$), NA (9.5 $SD = 5.3$ i 7.2 $SD = 4.1$) i SI (14.7 $SD = 7.6$ i 10.1 $SD = 3.7$) nakon edukacije u odnosu na početno merenje. Regresiona analiza je pokazala da ukupni stres skor nije u korelaciji sa sociodemografskim karakteristikama, ali da su skorovi SI u negativnoj korelaciji sa prethodnim psihijatrijskim lečenjem, a NA je u negativnoj korelaciji sa postojanjem osuđenih lica u porodici. Zaključak analize je da vršnjačka edukacija za smanjenje distressa ima pozitivan efekat na osuđenike bez obzira na dužinu zatvorske kazne i njena primena u zatvorima bi doprinela unapređenju resocijalizacije pre njihovog izlaska na slobodu.

Ključne reči: vršnjačka edukacija, distress, osuđena lica

ELEMENTI INOVATIVNOSTI PROGRAMA „KATEGORIJALNA (VRŠNJAČKA) EDUKACIJA OSUĐENIH LICA ZA KONTROLU BESA I STICANJE POŽELJNIH SOCIJALNIH VEŠTINA”

Irena Lobodok Štulić,
UG "Tim Psihokod", Beograd

Lidija Vučković
NVO Centar za ljudska prava Niš

„Kategorijalna (vršnjačka) edukacija osuđenih lica za kontrolu besa i sticanje poželjnih socijalnih veština” je autorski program NVO Centar za ljudska prava Niš. U saradnji sa stručnim saradnicima, Centar ga je razvio i realizovao u Kazneno-popravnom zavodu u Nišu tokom 2020. i 2021. godine. U otežavajućim okolnostima usled pandemije virusa korona, kada su nova ograničenja i dodatne psihološke frustracije uvećali osnove za bes i agresivnost, program je pružio adekvatan odgovor i potvrdio svoju sadržajnu i metodičku specifičnost, jedinstvenost i inovativnost. Jedan od parametara originalnosti programa je princip kategorijalne edukacije, u skladu sa konceptom Psihologije u zajednici koja postulira angažovanje neprofesionalaca u procesu zaštite mentalnog zdravlja. Osuđena lica-treneri obučavaju osuđena lica-polaznike sa pozicija nehijerarhije i jednakosti, što istovremeno nudi vrednosno nove elemente za uspostavljanje neformalnih vršnjačkih autoriteta i uticaja u sistemu stereotipnih socijalnih odnosa i uloga u zatvorskoj sredini. Programska posebnost se odnosi i na značaj komunikacije u procesu traganja za načinima razumevanja i razrešavanja agresivnosti na socijalno prihvatljiv način. Konstruktivna komunikacija je i sadržaj i alatka ovog programa: tematski je centralno postavljena kao jasna alternativa verbalnoj agresivnosti, a istovremeno metodički dodatno podučava stilom vođenja radionica tj. potpunom usaglašenošću vrednosnih poruka sa načinom na koji se one

prenose i uče. Stil komunikacije (konstruktivan, podržavajući i uvažavajući) je sržni pokretač i stožer delotvornosti programa kako u početnom motivisanju osuđenih lica (trenera i polaznika) da prihvate učešće u programu, tako i u održanju njihove motivacije, empatičkom ohrabrivanju pri podeli podstaknutih uvida, do vežbanja i (pre)oblikovanja njihovih komunikacijskih obrazaca u grupi i van nje (kao i sa ostalim članovima sistema). Program ima potencijal održivosti. Deluje obuhvatajuće: uključuje, podstiče, modeluje i vaspitno deluje na brojne aktere, povezuje ih i podržava da svako iz svog ugla doprinosi boljitku. Ujedno pokazuje načine prevazilaženja određenih sistemskih prepreka i otpora i ukazuje na mogućnosti proširenja i produbljivanja programskih sadržaja. Službenicima tretmana pruža indikatore i smernice kako da prate i u standardizovanim kategorijama dokumentuju napredak osuđenih lica-polaznika. Takođe, nudi model izrade domaćih zadataka kao ključnih za samorefleksiju i održavanje kontinuiteta svakog pokrenutog procesa promišljanja, menjanja i usvajanja vrednosti, stavova, znanja i veština. Poštujući vulnerabilnost učesnika, program postepeno aktivira i jača njihove kapacitete za napredak i promenu, a osuđenim licima-trenerima obezbeđuje mentorsku, grupnu i individualnu psihološku preventivnu burn-out podršku.

Ključne reči: kategorijalna edukacija, osuđenici-treneri, konstruktivna komunikacija, inovativnost, održivost

PERSPEKTIVE RESOCIJALIZACIJE MALOLETNIH DELINKVENATA: PRIMER VASPITNO-POPRAVNOG DOMA U KRUŠEVCU

Ana Radović

Student master studija, Univerzitet u Beogradu-Pravni fakultet

Predmet rada je poređenje postojećih zakonskih i podzakonskih rešenja i primene istih na maloletne učinioce krivičnih dela, naročito na primeru štíćenika Vaspitno-popravnog doma u Kruševcu. U prvom delu rada, pojašnjava se pojam maloletničke delinkvencije iz teorijskog ugla, uzimajući u obzir sve poteškoće određivanja pojma maloletničke delinkvencije i širinu obima radnji koje se mogu podvesti pod taj pojam. Dalje, pokušava se približiti stanje pozitivnih zakonskih rešenja kada je u pitanju oblast maloletničke delinkvencije, naročito imajući u vidu svojevrsnu kodifikaciju u ovoj oblasti koja je prisutna u pravu Republike Srbije. Pošto je prema zakonskom rešenju, ipak, reč o učiniocima krivičnih dela, tokom rada se pažnja posvećuje i ulozi suda. Naročito se ističe, da sudska praksa može igrati i presudnu ulogu s obzirom da ona životne tokove može da prati prvenstveno kroz *praeter legem* pristup i to brže od samog zakonodavca. Pošto su sudovi ti koji izriču krivične sankcije, ukratko su i predstavljene krivične sankcije koje postoje u našem zakonodavnom sistemu. Posmatrani su i statistički podaci Republičkog zavoda za statistiku. Pošto se imaju u vidu sankcije koje su sudovi izricali u konkretnim postupcima, može se i u praktičnom smislu analizirati primena načela postupnosti. U drugom delu rada, prikazani su rezultati empirijskog istraživanja u Vaspitno-popravnom domu u Kruševcu. Predmet istraživanja je ispitivanje tretmana (prevaspitanja i resocijalizacije) kroz dijahronu perspektivu – i od strane zaposlenih i od strane maloletnika. Cilj istraživanja je identifikovanje raskoraka između pomenutog normativnog okvira i prakse na primeru

jedine vaspitno-popravne ustanove u zemlji. Primenjena je metoda polustrukturisanog intervjua.

Ključne reči: maloletnička delinkvencija, vaspitno-popravna ustanova, resocijalizacija, maloletničko krivično pravo

TRETMAN ZAVISNIKA OD DROGA U ZATVORU

Jelena Nikolov¹

Doktorand, Univerzitet u Beogradu-Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Tretman zavisnika od droga obuhvata različite intervencije, od terapijskih alternativa zatvaranju, tretmana sa nadzorom, tretmana u zatvorima i zatvorske programe reintegracije. Iako se mnogo naučne pažnje posvećuje programima za lečenje zavisnosti od supstanci u zajednici, znatno manje istraživanja posvećeno je programima za lečenje zavisnosti od supstanci u zatvorima. Osuđenici koji nisu podvrgnuti tretmanu zavisnosti od droga imaju veći rizik od smrtnosti nakon puštanja iz zatvora, ponovljenog vršenja krivičnih dela, niže stope zaposlenosti, probleme sa stanovanjem i loše fizičko zdravlje. Cilj ovog rada je da obuhvatni prikaz teorijskih i empirijskih uporišta pri proučavanju tretmana zavisnika od droga u zatvoru, karakteristika zavisnika od droga u zatvoru, motiva i drugih faktora koji održavaju zloupotrebu droga u zatvoru, kao i nastojanja u vezi sa unapređenjem tretmana, ali i prikaz rezultata istraživanja i podataka o prevalenci. Istraživanje se bazira na kritičkom pregledu literature. Primenjena je teorijska analiza i sinteza empirijskih nalaza. Analizirani rezultati istraživanja pokazali su da je prevalencija zloupotrebe droga u zatvorima visoka. Ukoliko se zavisničko ponašanje ne leči, visoka je verovatnoća da će se osuđeno lice vratiti kriminalnim ponašanjima, a visok je rizik od samoubistva i zdravstvenih problema, kao i socioekonomskih izazova. Neki od najefikasnijih metoda lečenja osuđenih lica zavisnih od droga su kognitivno-bihejvioralna terapija i terapijska zajednica. Pregledom empirijskih istraživanja i teorijskih modela ustanovljeno je da je potrebno posvetiti veću pažnju povećanju kvalitetu nege i kreiranju podržavajućih sistema, od ulaska osuđenog lica u zatvor do njegovog otpusta i prihvata u zajednicu. Preporuka je da svim novim osuđenim licima koji zloupotrebljavaju droge treba pružiti simptomatsko lečenje i tretman, potrebno je uspostavljanje bolje saradnje između

¹ Mentor: Prof. Dr Milica Kovačević, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu

pravosudnog sistema i zdravstvenih ustanova i praćenje i evaluacija efikasnosti programa tretmana zavisnosti od droga u zatvorima.

Ključne reči: tretman zavisnika od droga, sociodemografske i zdravstvene karakteristike zavisnika od droga, zatvorski tretman, kognitivno-bihejvioralni tretman, terapijska zajednica

AN OVERVIEW OF IRAN'S PRISONS

Farnaz Salimi¹

PhD student, Faculty of Law, University of Belgrade

Crime is considered a global phenomenon, although its type and extent varies from one society to another. The general purpose of this paper is to investigate the demographics of prisoners, their environmental, social and family factors, the possibility of returning to prison in Iran. According to the statistic data, the Islamic Republic of Iran is among the top list of the world in terms of the population of criminal prisoners, while the rate is increasing every year. The increase in the rate of prisoners is caused by several legislative and judicial factors, the expansion of substantive criminal law intervention through maximum criminalization and extreme incarceration, and the insufficiency of non-custodial measures or alternatives to imprisonment or prosecution, victim-oriented criminal policy and excessive and incorrect reliance of judges on prison sentences or imprisonment, prosecutors' desire to control crime, minimal and limited use of deterrent measures, and the structural and organizational weaknesses of the judiciary are some major judicial factors in the increase in the number of prisoners. The analysis of the individual characteristics (age, literacy level, unemployment, poverty and place of residence) of the prisoners has been done by quantitative data on all newly arrived prisoners in January and February 2009, in 7 large central prisons of Iran (Gorgan, Zahedan, Urmia, Bandar Abbas, Yazd, Kermanshah and Karaj). Demographic factors such as age, education level, and low income play a significant role in committing crimes, especially theft. On the other hand, the factor of the place of residence is related to the commission of various types of crimes, such that the crimes of addiction, drug trafficking, fraud and their repetition are more common among urban dwellers and assaults and traffic accidents and their

¹ Mentor: Professor Branko Rakić, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade

repetition are more common among villagers. The increasing age and education level of prisoners had an inverse relation with committing crimes, especially theft, which is the most frequent crime, and a direct relation was observed only in the case of fraud. The crime rate and its recidivism had an inverse relation with the level of education and income and a direct relation with urbanization and divorce. Assaults and traffic accidents have an inverse relationship with urbanization, and fraud and drug trafficking, as well as their repetition, have a direct relationship with urbanization.

Key words: crime, demographics, prison, punishment, Iran

POSTUPAK ODLUČIVANJA O PUŠTANJU OSUĐENOG LICA NA USLOVNI OTPUST U ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRBIJE

Ružica Savić¹

Doktorand, Univerzitet u Beogradu-Pravni fakultet

U radu će biti analiziran normativni okvir instituta uslovnog otpusta u domaćem zakonodavstvu, i to kako njegov materijalni, tako i procesni segment, što će biti učinjeno kroz komparaciju normativnog rešenja domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti, pre svega odredbama Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope o uslovnom otpustu. Nacionalna zakonska regulativa instituta uslovnog otpusta formulisana je tako da upućuje sud da prilikom donošenja svoje odluke vodi računa o čitavom nizu različitih okolnosti, što posledično može dovesti do neujednačenosti u proceni relevantnih kriterijuma za odlučivanje. U tom smislu, naučno istraživanje će biti sprovedeno sa ciljem iznalaženja funkcionalnih rešenja i smernica za primenu relevantnih zakonskih odredbi, kojima bi se po mišljenju autora moglo postići ujednačeno postupanje.

S tim u vezi, predmet istraživanja će predstavljati utvrđivanje faktora koje sudovi u Republici Srbiji uzimaju u obzir kao relevantne, prilikom odlučivanja o puštanju na uslovni otpust. Analiziraće se i procesni značaj učesnika u postupku za puštanje na uslovni otpust (osuđenog lica, javnog tužioca i predstavnika zavoda), kao i u kojoj meri određene tehničke nepreciznosti prilikom regulisanja instituta uslovnog otpusta, uzrokuju neujednačenost sudske prakse.

U tu svrhu će biti izvršeno anketiranje sudija u Republici Srbiji, koje u okviru krivičnog vanpretresnog veća odlučuju o molbi za puštanje na uslovni otpust, obaviće se i

¹ Mentor: Prof. dr Vanja Bajović, Univerzitet u Beogradu-Pravni fakultet

dubinski intervju sa javnim tužiocem Višeg javnog tužilaštva u Beogradu, kao i anketiranje vaspitača zaposlenih u Kazneno-popravnim zavodima i Okružnim zatvorima na teritoriji Republike Srbije.

Ključne reči: uslovni otpust, supervizija, zavodski tretman osuđenog, faktori rizika recidivizma